

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів
(найменування кафедри)

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня бакалавр
зі спеціальності 6.07072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(шифр та найменування спеціальності)
за освітньою програмою
(назва освітньої програми)
Фінанси, фінансовий менеджмент та страхування
на тему: «Податок на додану вартість як фіскальний інструмент
держави»

Виконавець:

Студент Факультету фінансів та
банківської справи
Узунов Микола Анатолійович

/підпис/

Науковий керівник:

К.е.н., доцент Волкова О.Г.

/підпис/

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Податок на додану вартість є одним з важливіших інструментів державного регулювання економічних процесів та складовою державної фінансової політики у сфері формування дохідної частини бюджету з метою вирішення завдань соціально-економічних завдань держави. Практичний досвід адміністрування податку на додану вартість в різних країнах, незалежно від рівня розвитку їх економік засвідчив, що наявність можливості відшкодування у поєднанні зі звільненням від ПДВ операцій експорту роблять цей податок вразливим до можливості занижувати та уникати сплати податкових зобов'язань. Саме тому питання аналізу фіскальної ефективності ПДВ та вдосконалення механізму його адміністрування в Україні є актуальним в умовах боротьби з тінізацією національної економіки.

Мета дослідження: дослідження теоретичних та практичних питань податку на додану вартість та його роль у формуванні доходної частини Державного бюджету України.

Завдання дослідження:

- проаналізувати податок на додану вартість як економічну категорію;
- дослідити організаційно-правовий механізм податку на додану вартість в Україні;
- оцінити фіскальну ефективність податку на додану вартість в Україні ;
- дослідити зарубіжний досвід податку на додану вартість;
- дослідити основні проблеми адміністрування податку на додану вартість в Україні;
- узагальнити рекомендації щодо підвищення фіскальної ефективності податку на додану вартість в Україні.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є податок на додану вартість.

Предметом кваліфікаційної роботи є податок на додану вартість в системі доходів Державного бюджету України.

Методи дослідження У процесі наукового дослідження застосовувалися такі методи економічних досліджень як: при аналізі понятійного апарату використовувались методи узагальнення і наукової абстракції при оцінювання фіскальної ефективності податку на додану вартість в Україні та зарубіжного досвіду: аналіз та синтезу, системно-структурного методу, розрахунково-аналітичні методи дослідження, вимірювання. При визначенні проблемних питань та основних напрямів підвищення фіскальної ефективності податку на додану вартість використовувалися методи логічного узагальнення, системно-функціонального методу.

Інформаційна база дослідження нормативно-правові документи України. У кваліфікаційній роботі також використовувалися звітні дані Державної податкової служби, Державного казначейства України, Рахункової палати України, Національного банку України, Державного комітету статистики України, а також монографії, наукова періодична література.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (38 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 65 сторінок. Основний зміст викладено на 61 сторінці. Робота містить 15 таблиць, 8 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі **«ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ»** висвітлено основні теоретичні засади податку на додану вартість, його сутність як економічна категорія, елементи цього податку, досліджено організаційно-правовий механізм адміністрування податку на додану вартість України.

У другому розділі **«ОЦІНЮВАННЯ ФІСКАЛЬНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ»** проаналізовано надходження податку на додану вартість до Державного бюджету України за останні п'ять років, його роль у розподілі доданої вартості держави, рівень виконання запланованих показників, розраховано показники фіскальної ефективності податку на додану вартість.

У третьому розділі **«ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ»** розкрито зарубіжний досвід податку на додану вартість, проблемні питання адміністрування цього податку в Україні та систематизовано шляхи їх вдосконалення.

ВИСНОВКИ

1. Податок на додану вартість – це непрямий податок, який включається в ціну товарів (робіт, послуг) та сплачується покупцем, але його облік та перерахування до державного бюджету здійснює продавець (податковий агент). Фіскальна особливість ПДВ характеризується тим, що широка база оподаткування спростовує вплив кон'юнктурних коливань цін на ресурси, що відрізняє ПДВ від інших податків достатньо стабільною частиною доходу бюджету. Разом з тим, процес адміністрування ПДВ на сучасному етапі викликає велику кількість проблем та суперечливостей.

2. У реальних умовах ПДВ має відносну нейтральність щодо фінансів підприємства, проте є істотним чинником, здатним стимулювати або стримувати ділову активність платників цього податку. Оскільки ПДВ входить до ціни реалізованих товарів (виконаних робіт і наданих послуг), він є ціноутворюючим елементом і може істотно впливати на загальний рівень цін. Збільшення цін на суму цього податку може призвести до зниження попиту, тому що ПДВ, який сплачує підприємство, прямо пропорційний еластичності попиту на продукцію та обернено пропорційний еластичності пропозиції.

3. У роботі розкрито елементи податку на додану вартість України, який було запроваджено у 1992 році Декретом Кабінету Міністрів України "Про податок на додану вартість" від 26 грудня 1992 року № 14-92, у подальшому Законом України "Про податок на додану вартість" від 03.04.97 р. № 168/ 97 –ВР і нині його адміністрування регулюється на підставі вимог Податкового кодексу України. На сьогодні діють 4 ставки податку на додану вартість: 20%, 0%, 7% та 14%. Станом на 01.01.2022 року платниками ПДВ в

Україні зареєстровано 32,9 тис., що становить 1% суб'єктів господарювання, які перебувають на обліку в ДПС, з них: 29,1 тис. юридичних осіб, 3,8 тис. фізичних осіб – підприємців. Розглянуто як змінюється база оподаткування в залежності від того, чи товари (роботи, послуги) виготовлені на митній території України чи за її межами.

4. Визначені зміни в механізмі адмініструванні ПДВ в Україні, які запроваджені з 2022 року (до воєнний період): запровадження ПДВ за ставкою 20% для не зареєстрованих в Україні закордонних ІТ-компаній ("податок на Google"); скасовано ПДВ при оплаті українськими компаніями послуг з виробництва або розповсюдження реклами за кордоном; запроваджено особливості оподаткування ПДВ операцій з ввезення та постачання тютюнових виробів, для яких встановлені максимальні роздрібні ціни; запроваджено звільнення від оподаткування ПДВ для операцій з інвестиційним золотом.

5. У роботі систематизовано зміни в адмініструванні ПДВ, запроваджені у період дії воєнного стану з лютого 2022 року, спрямовані на підтримку підприємництва під час війни: звільнено від сплати ПДВ платники єдиного податку 1-3 груп за винятком "спрощенців" третьої групи, які обрали ставку єдиного податку у розмірі 3%; звільнено від сплати ПДВ платники єдиного податку третьої групи, які обрали особливу форму оподаткування на період воєнного стану (ставку 2% від доходу); звільнено від сплати мита товари, що імпортуються підприємствами, за винятком спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів; звільнено від сплати ПДВ, операції з імпорту фізичними особами транспортних засобів; до 31.12.2024 року зменшено ПДВ на внутрішні перевезення авіатранспортом із 20% до 7%.

6. Встановлено, що ПДВ в Україні є найбільш бюджетоутворюючим податком: у період 2017-2021рр. частка ПДВ у складі доходів державного бюджету України за останні п'ять років коливалася у межах 35-41,4 %. Найбільшу частку у доходах бюджету ПДВ займав у 2021 році 41,4%, що свідчить про відносно стабільну макроекономічну ситуацію в країні у цей період та достатньо високий рівень споживання. Найменшу частку ПДВ займав в 2020 році 35, 4%, що, може бути наслідком збільшення частки акцизного податку, скороченням ділової активності в країні внаслідок пандемії COVID-19 та зменшення обсягів споживання в цей період.

7. Доведено, що порівняно з 2017-2018 роками у наступні 2019-2021роки частка ПДВ у ВВП зменшилась на 1 %, а у доходах Державного бюджету України на 4,2%, при тому, що ВВП держави та обсяг доходів Державного бюджету України за весь період зростає. Така тенденція може свідчити про те, що податок на додану вартість поступово втрачає свої перші позиції, оскільки зростають надходження від інших бюджетоутворюючих податків, зокрема податок на доходи фізичних осіб. Справедливість даного висновку підтверджує й скорочення частки ПДВ у ВВП за останні п'ять років.

8. Доведено, що ПДВ залишається одним з найважливіших бюджетоутворюючих податків в Україні: його питома вага у структурі

податкових надходжень Зведеного бюджету України на протязі 2017-2021 років знаходилась на рівні 33-38 %. При цьому найбільше надходжень з ПДВ відбулося у 2018 році з часткою 38,2% від загального обсягу податкових надходжень. У 2021 році зросла частка ПДВ порівняно з минулим 2020 роком з 35,2% до 36,9% у загальних податкових доходах Зведеного бюджету України. Збільшення обсягів надходжень податку можна пояснити зростанням інфляції у цей період, зокрема у 2021 році інфляція становила 10% проти 5% у 2020 році.

9. Аналіз темпів росту ПДВ, бюджетного відшкодування свідчить про протилежні тенденції: на фоні уповільнення темпів росту надходжень ПДВ, темпи бюджетного відшкодування ПДВ та темпи росту питомої ваги відшкодування ПДВ зростають та перевищують темпи росту самих надходжень ПДВ. Обсяги чистого ПДВ мають не стабільну динаміку: зростання в період 2017-2018 роки, та падіння у 2019 році. Зазначене свідчить про наявність схем ухилення від сплати податку та необхідність подальшого вдосконалення механізму бюджетного відшкодування.

10. У роботі розраховано показники ефективної та номінальної ставки цього податку, що характеризують фіскальну ефективність ПДВ. Встановлено, що найбільшою ефективною ставкою податку на додану вартість була у 2017 році – 16%, що пояснюється відносно стабільною соціальною, політичною та економічною ситуацією в країні порівняно з наступними роками 2019-2021 роки - пандемічної кризи - вже в 2020 році вона знизилась до 10,2%, що є найменшим показником за досліджуваний період. Такі негативні зміни, ймовірно, пов'язані зі стрімким зростанням кінцевих споживчих витрат уряду на фоні зниження податкових надходжень з ПДВ. Встановлено, що у період 2017-2021 роки ефективна ставка ПДВ була невеликою, що суттєво знижує фіскальний потенціал номінальної ставки цього податку, реально ПДВ виконує свої фіскальні можливості лише наполовину.

11. Розрахунок продуктивності ПДВ дозволяє стверджувати про поступове зниження продуктивності ПДВ - 51% у 2020 році проти 80% у 2017 році, що є наслідком кризових явищ в українській економіці. Негативна тенденція цього показника на протязі останніх п'яти років пов'язана зі скороченням обсягів податкових надходжень, які, в свою чергу, почали зменшуватись за рахунок скорочення обсягів споживання.

12. Встановлено, що розрахунок коефіцієнт збору ПДВ у період 2017-2021 роки коливався в межах 0,77-0,72. Найбільш ефективним збір ПДВ був у 2011 році, коли на одну гривню загальної кількості надходжень податку приходило 0,77 копійок чистого ПДВ, що пояснюється збільшенням податкових надходжень і зменшенням обсягів бюджетного відшкодування (табл.2.3). При цьому, найменше значення даного коефіцієнту було зафіксовано у 2019 році – 0,71 копійок, внаслідок непропорційного зростання збору ПДВ та відшкодованих сум.

13. Доведено, що коефіцієнт ефективності відшкодування ПДВ у період 2017-2021 роки має нестійкий характер та коливався в межах 0,19 – 0,29: у 2021 році він покращився порівняно з попереднім 2020 роком : 0,23 проти 0,19 у 2021 роком. Що свідчить про підвищення ефективності

адміністрування податку в розрізі згаданих складових. Разом з тим, цей показник не досягав свого кращого результату 0,29 у 2019 році

14. Аналіз коефіцієнтів ефективності збору та ефективності відшкодування у період 2017-2021 роки свідчить про те, що незважаючи на збільшення надходжень по ПДВ та підвищення ефективності адміністрування податку на додану вартість в Україні, але характер цього підвищення є не стабільним. Вважаємо, що це можна пояснити коливанням обсягів бюджетного відшкодування, змінами в механізмі адміністрування цього податку.

15. Основні положення, що визначають метод адміністрування ПДВ в європейських країнах, дають підстави стверджувати, що положення вітчизняного законодавства у більшості випадків відповідають вимогам Шостої директиви ЄС, проте залишається вкрай важливим ефективно адміністрування ПДВ, удосконалення механізму відшкодування та протидія бюджетним втратам через зловживання ПДВ,

16. За результатами проведеного дослідження систематизовано основні причини зниження фіскального потенціалу ПДВ в Україні: наявна широка база податкових пільг; схеми незаконного відшкодування ПДВ (експортна карусель, схема "продажу" податкового кредиту, вивезення товарів за кордон за завищеними цінами та ін.); невикористання диференційованих ставок ПДВ.; розкрадання податку на додану вартість через незаконне відшкодування з бюджету при експорті, фіктивне підприємництво (missing trader).

17. У роботі виокремлені напрями вдосконалення адміністрування ПДВ в Україні: поглиблення диференціації податкових ставок ПДВ (соціальні товари, товари розкоші), переглянути діюче законодавство в частині прогалин, які дають змогу використовувати схеми незаконного відшкодування ПДВ, переглянути штрафні санкції та посилити міри покарання за порушення законодавства в частині нарахування та сплати ПДВ, вирішення проблеми відшкодування ПДВ за минулі давні періоди, переглянути діюче законодавство в частині прогалин, які дають змогу використовувати схеми незаконного відшкодування ПДВ.

АНОТАЦІЯ

Узунов М.А. «Податок на додану вартість як фінансовий інструмент держави».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності 6.07072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

за освітньою програмою «Фінанси, фінансовий менеджмент та страхування». –
(назва освітньої програми)

Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2022.

У роботі розглядаються теоретичні та практичні аспекти податку на додану вартість в світлі його ролі у формуванні доходів держави.

Досліджено економічну сутність податку на додану вартість, зміни в адмініструванні податку на додану вартість в Україні за останні п'ять років, його роль у розподільчих процесах держави, у формуванні Державного бюджету України, проаналізовано фінансову ефективність податку на додану вартість та ефективність відшкодування ПДВ у період 2017-2021рр., рівень виконання запланованих показників податку на додану вартість з імпортованих товарів та товарів, вироблених на території України.

Визначені проблемні питання адміністрування податку на додану вартість, у тому числі способи зниження ПДВ при продажі товарів (робіт послуг) в Україні та систематизовано заходи вдосконалення адміністрування цього податку через поглиблення диференціації податкових ставок ПДВ (соціальні товари, товари розкоші), перегляд діючого законодавства в частині прогалів, які дають змогу використовувати схеми незаконного відшкодування ПДВ, перегляд штрафних санкцій та посилення міри покарання за порушення законодавства в частині нарахування та сплати ПДВ, вирішення проблеми відшкодування ПДВ за минулі давні періоди.

Ключові слова: непрямі податки, податок на додану вартість, податкове зобов'язання, податковий кредит, продуктивність податку.

ANNOTATION

Uzunov M.A. " Value added tax as a fiscal instrument of the state ".

Qualifying work for obtaining an educational bachelor's degree in the specialty "6.07072 Finance, banking and insurance»

for the educational program «finance financial management and insurance».

Odessa national economic university. – Odessa, 2022.

The paper considers theoretical and practical aspects of value added tax in light of its role in generating state revenues.

The economic essence of value added tax, changes in value added tax administration in Ukraine for the last five years, its role in state distribution processes, in formation of the State Budget of Ukraine are studied, fiscal efficiency of value added tax and efficiency of VAT refund in the period 2017-2021, the level of implementation of the planned indicators of value added tax on imported goods and goods produced in Ukraine.

Problematic issues of value added tax administration, including ways to reduce VAT on sales of goods (services) in Ukraine and systematized measures to improve the administration of this tax through deepening the differentiation of VAT tax rates (social goods, luxury goods), reviewing the current legislation in terms of gaps that allow the use of illegal VAT refund schemes, reviewing penalties and strengthening the penalty for violating the law on VAT accrual and payment, solving the problem of VAT refund for the past ancient periods.

Key words: indirect taxes, value added tax, tax liability, tax credit, tax productivity

